

swetshul@i.ua

Шульц С. Л.

д.е.н., проф.

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», Україна

voytenko1209@gmail.com

Войтенко О. А.

аспірантка

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», Україна

ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОЇ СПРОМОЖНОСТІ МІСТ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано роль урбанізації у зростанні продуктивності економіки країн та визначено чинників підвищення продуктивності економіки міст, задекларовані в дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених. Охарактеризовано закономірності впливу прозорості влади на результативність розвитку міських громад.

Ключові слова: урбанізація, продуктивність, продуктивна спроможність міст, якість управління, прозорість влади.

Війна завдала катастрофічної шкоди економіці країни і призвели до дестабілізації виробництва, порушення ланцюгів постачання, пошкоджень енергетичної, транспортної та соціальної інфраструктури, а також значних втрат людського потенціалу внаслідок зростання міграційної активності та зниження рівня зайнятості населення. Військові дії призвели до руйнування міст, розташованих в зоні бойових дій, релокації бізнесу та міграції населення з цих територій і наближених до них населених пунктів у тиллові регіони.

В цих умовах проблема зростання продуктивності економіки країни та подолання регіональних диспропорцій продуктивності набуває актуальності. Відповідно, концепція відновлення економіки України має орієнтуватись на підвищення ефективності використання наявних ресурсів територій, збереження і розвиток продуктивної спроможності міст країни, які виконуватимуть роль центрів економічного розвитку, осередків інноваційної модернізації промислового потенціалу та загалом концентрації людського капіталу та ресурсів праці.

Відзначаючи важливість впливу просторових чинників на продуктивність, зарубіжні вчені зазначають, що саме цей базовий статистичний показник доцільно використовувати для міжнародних порівнянь ефективності економіки країн, їхніх регіонів та міст. У своїх наукових дослідженнях вони обґрунтовують наявність значних міжрегіональних і внутрішньорегіональних відмінностей продуктивності, а також залежність продуктивної спроможності країн та їхніх регіонів від місця розташування суб'єктів економічної діяльності.

Проводячи дослідження природи міжтериторіальних диспропорцій продуктивності, К. Гепперт, М. Горніг, А. Стефан наголошують на винятковості впливу гео економічного розташування і ступеня агломерації на регіональні відмінності продуктивності в країнах-членах ЄС [1].

Велика кількість емпіричних робіт проведених в багатьох країнах світу доводять, що продуктивність країн значною мірою визначається продуктивністю їх міст. Збільшення регіональних диспропорцій продуктивності обумовлено також тим, що великі міста, як правило, процвітають, тоді як менші міста стикаються зі зниженням темпів соціально-економічного розвитку. Однак, на думку аналітиків, усі ті міста мають потенціал до зростання. Орієнтація на продуктивність міст або просторову продуктивність дозволяє зрозуміти та запуснути в

дію місцеві та регіональні механізми зростання. Це розширить економічні можливості міст, одночасно зменшуючи нерівність між ними.

Основні висновки вчених щодо чинників підвищення продуктивності міст сконцентровані на підтвердженні низки гіпотез, а саме [2]:

- економічна продуктивність міста зростає з його розміром, внаслідок чого міські агломерації мають конкурентні переваги щодо нарощення їх продуктивної спроможності;
- підвищення продуктивності міст зумовлене високою щільністю населення, масштабами економічної діяльності і промисловою кластеризацією;
- значна частка випускників вищих навчальних закладів у містах і, відповідно, концентрація висококваліфікованих трудових ресурсів і збільшення через зовнішні ефекти людського капіталу міст позитивно впливають на рівень продуктивності;
- широка спеціалізація та конкурентні переваги розташування міст (наприклад, портові та прикордонні міста) сприяють зростанню продуктивності;
- продуктивність залежить від структури та якості міського управління.

У науковій праці «Комплексний підхід до розуміння впливу органів місцевого самоврядування на продуктивність міст. Місцева автономія, якість уряду та фрагментація» досліджено зв'язок між якістю управління на продуктивністю міст. Дослідники емпірично довели, що децентралізація позитивно впливає на продуктивність і, загалом, міста з високим рівнем якості управління та місцевою автономією, але низькою горизонтальною фрагментацією, як правило, є найпродуктивнішими [3].

Важливою характеристикою якості управління містами є рівень прозорості влади. Він свідчить про ефективність функціонування органів місцевого самоврядування і може розглядатись як чинник продуктивної спроможності міст.

З метою оцінювання впливу прозорості влади на економічний розвиток міст нами сформульовано гіпотези щодо наявності взаємозв'язку між рівнем прозорості влади та параметрами соціально-економічного розвитку міст. Критерієм оцінювання рівня прозорості влади був обраний Індекс прозорості міст, який розраховується представниками глобального руху Трансперенсі Інтернешнл для понад 110 держав [4], а показниками результативності розвитку міських громад (обсяги надходжень ПДФО та місцевих податків до місцевих бюджетів). Зазначимо, що обраний для аналізу висунених гіпотез перелік міст України включав міста різного масштабу (малі та великі) та міста, що належать до різних рейтингових груп за рівнем прозорості влади. Для оцінювання рівня активності громадян щодо участі в управлінських процесах використано показник кількості осіб, які прийняли участь у голосуванні за громадські бюджети [5, с.129].

Проведені дослідження емпірично довели наявність достатньо щільного кореляційного зв'язку між рівнем прозорості влади міст, обраних для аналізу, та обсягами надходжень ПДФО до місцевого бюджету. Винятком стало м. Червоноград, що зумовлено здебільшого його моно спеціалізацією, проблемами розвитку гірничої галузі загалом на національному рівні та особливостями родовища розташованого на території цієї громади. Йдеться про те, що процес видобування на цьому родовищі є технологічно складнішим порівняно з шахтами у інших регіонах, а підприємства потребують дороговартісної реконструкції та матеріально-технічного оновлення.

Підсумовуючи результати аналізу зазначимо, що формування значної частини власних доходів місцевих бюджетів знаходиться у прямій залежності від того, наскільки прозоро та ефективно органи місцевого самоврядування можуть організувати комплекс робіт із запровадження та мобілізації місцевих податків. Розрахунки довели, що кореляція між показниками прозорості міст і динамікою надходжень місцевих податків до бюджетів міст у досліджу-

ваній вибірці міст є переважно позитивною. До того ж, міста зі сталою позитивною динамікою до зростання індексу прозорості (такі як Львів, Кам'янське, Коломия, Павлоград, Володимир-Волинський) демонструють щільніший кореляційний зв'язок, ніж міста з нестабільною динамікою рівня прозорості.

Дослідження зарубіжних науковців доводять, що зростання прозорості місцевої влади сприяє зростанню рівня довіри населення до її представників та їхніх рішень, що стимулює громадську активність у прийнятті управлінських рішень. Прикладом цього може слугувати голосування населення міст за проекти бюджету участі. Важливо, що залучення цього механізму партисипації стимулює формування соціального капіталу громад. Аналіз динаміки кількості осіб, що проголосували за проекти бюджету участі в містах, засвідчила наявність тенденції до зростання активності громадян у переважній кількості міст. Проведений аналіз кореляції індексу прозорості місцевої влади та кількості осіб, що проголосували за проекти бюджету участі, показав, що майже всі громади демонструють пряму залежність між цими показниками в таких містах, як Кам'янське (0,91), Львів (0,86), Коломия (0,83), Самбір (0,71); Дрогобич (0,57) і Дніпро (0,64), а м. Луцьк (0,18), Володимир-Волинський (0,1) та Миколаїв (0,29) показують дуже слабку кореляцію. Відзначимо також, що кореляція сильніша в тих містах, які демонструють зростання Індексу прозорості у динаміці [6].

Розглянуті залежності доводять також, що розмір міста не впливає на щільність кореляційного зв'язку між рівнем прозорості влади міста та результативністю розвитку міських громад. До того ж промислова спеціалізація та ступінь диверсифікованості економіки міст не є визначальною щодо щільності зв'язку між прозорістю та вищевказаними показниками.

Для виявлення чіткіших закономірностей, які можна інтерпретувати, потрібно збільшити часовий лаг дослідження, адже ефект від підвищення прозорості може бути відтермінований у часі.

Загалом, прозорість міст доцільно розглядати як один із стратегічних індикаторів ефективності їх розвитку. Його прогресивна динаміка засвідчуватиме наявність певних проблем соціально-економічного розвитку міст і вказуватиме на потреби щодо підвищення рівня якості управління. Крім того, рейтинг прозорості міст може бути сигналом для урядовців щодо тих громад, які потребують допомоги у розвитку через навчання, консультації, спрямування грантової підтримки місцевим ініціативам, а в умовах повоєнної відбудови сприятиме відстеженню продуктивності використання ресурсів територій та їх конкурентних переваг. Зрештою, транспарентність влади слід розглядати і як передумову зростання довіри громадян до держави, механізм нівелювання корупційних впливів, елемент системи національної безпеки та рушій зростання продуктивної спроможності економіки країни, її регіонів і міст.

Література

1. Geppert K, Martin G., Andreas S. Regional productivity differences in the European Union — Theoretical predictions and empirical evidence. URL: <http://hdl.handle.net/104197116029>
2. Ahrend R., Farchy E., Kaplanis I., Lembcke A. What Makes Cities More Productive? Evidence on the Role of Urban Governance from Five OECD Countries. URL: <https://www.oecd.org/gov/regional/workingpapers>
3. Jong D, Tsvetkova A., Lembcke A., Ahrend R. A comprehensive approach to understanding urban productivity effects of local governments. Local autonomy, government quality and fragmentation. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/a-comprehensive-approach-to-understanding-urban-productivity-effects-of-local-governments_5ebd25d3-en
4. Рейтинг прозорості 100 міст України. [Електронний ресурс]. URL: <https://transparentcities.in.ua/transparency-rating>
5. Ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України: генеза та напрями протидії: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. ред.: С. Л. Шульц. Львів, 2022. С.129.
6. Shults S., Voitenko O., Bilyk I., Kaplenko H. Government transparency as Ukrainian territorial communities' economic development factor. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 5(46), 387–397. URL: <https://fkdn.net.ua/index.php/fkd/article/view/3879/3683>